

Հ. ՅՈՎԱՆՆԻՍ ԹՈՎՄԱԶԱՆԻ ՈՒՂԵԿՈՐՈՒԹԻՒՆ ՅԵԹՈՎՊԻԱ

Միսիթարեան վանքիս պատմութեան մէջ բառ
յառեկ դէմք մը կը նէրկայանայ չ. Յովհաննէս
Թովմաձան կամ Թովմաձանեան, ոչ այնքան
գրական փառքով՝ որքան ոդիսականով իր
կեանքին զոր ինքն իսկ գրի առած է խոշոր
հատորի մը մէջ, նոտրագիր, 527 էջերով, իր
74 տարեկանին, «Հրամանաւ վեհին իւրոյ Ար-
քայի» յամին 1790, Ս. Ղազարու մէջ, ըստ
հետեւեալ յայտարարութեան՝ զոր հարկ տեսած
է գրել այդ ինքնակենսագրութեան «Արաշա-
րանորեան» մէջ. «Այս ինչ յայտ առնեմ որ
այս Թովմաձանեան Տէր մաշտեսի Յովհաննէսն
երբ եմուտ ի վանս, խօսակցելով զըլջագայեալ
տեղեաց նորալուր պատմութեանցն, յարմար
երեւեցաւ տալ գրել նմա զպատմութիւնս ի
ծննդենէ մինչեւ ի հօթանասուն չորս ամ հա-
սակի իւրոյ զամենայն անցմն՝ որք անցին ընդ
նա: Որովհետեւ և զերիս մասն աշխարհին՝ յԵւ-
րոպիա, յԱսիա, և յԱֆրիկէ՝ զերեսուն ինք-
նիշխան պետութիւնս և զթագաւորութիւնս
ըրջագայեալ եր:

1. Հ. Արքայի շնորհած գաղտնական կ'ըսէլ' էլ 405:

որ և ասի Երջանիկն Արտեհա, Սուրբիք՝ առաջին նաւահամդիստ Հնդկաց, Բուռնայ, Հայուազին, Մատրաս և Մելարուք, Բուռերուշերի բապատ, Ֆատրաս և Մելարուք, Բուռերուշերի (Ֆեռն. Գղթ.) Թրենկպար (Տանիմարդեան Գղթ.), Նեկքաթան (Ուանուըղի).

Գ. Աֆրիկէ. Երեք անգամ Աղերսանդրիս,
յևոյ Մասառու (Երեթրէա), Առուս, Սա-
րայի քաղաք (Աբուն'), Կիօնտէր՝ուր շուրջ
երկու տարի կը կենայ իւր արքունի գանձապետ:

Այսպահ Ճամբորդութեանց սէլչու Դ կ
է ամբաւ տեղեկութիւններ տեղերու, անձերու,
բարքերու մասին:

Հետեւ յունէնիկ առօս, և գնացած մեծագոյն ուրախութիւնն պիտի ունենար. հրամանաւ Աբբաչօր կրկին Կ. Պոլիս մեկնելով գործերու համար շատերուն խրատով որ քահանայ ձեռնադրուի ստացաւ Աբբաչօր թոյլառութիւնը և վանք գարձաւ քահանայ՝ իր հետ բերելով իր հարազատ թոռու Յովսէփ Թովու մահան որ եղաւ յետոյ Բագրատունիի ուսու- ցիւ, Ուկիրաքանի և Հոմերոսի թարգմանի համար անոր Հառու Ա. Քահանայապետին հետ ու անոր Հառու Ա. Քահանայապետին հետ ու նեցած կրօնական յարաբերութեանց, ինչպէս նաև Աղջեկսանդր Վ. Քարաբաշէանի (որ յետոյ հաւաք կ'ըլլայ), կմիր Պատկերահան Յովկաթողեկոս կ'ըլլայ), կմիր Պատկերահան Յովկաթողեկոսի (Հառու մէջ, եւն):

Հ. Յ. Թովմանին հատորին մէջ առգ պատճեն կարեւոր վաւերագիրներուն մէջ թանուած կարեւոր վաւերագիրներուն մէջ թանուած կարեւոր վաւերագիրներ Միթթար Աբբահօր կադին են երկու նամակներ Միթթար Աբբահօր կրչով, մէկ հաս Ստեփանոս Միթթանեան Աբբահօր հօրէն, Լուգովիկոս ՓԵ.Ի ստորագրութեամբ 1769ին Վերսայլի պալատէն տրուած անցագիր մը, Եթովմակից թագաւորական կնքով թուշ-թէր, պատրիարքական նամակներ, եւն:

Նոյնպէս մեզի համար թանկագիր են լր
կութեան յիշատակները՝ զորս կը պատմէ, պարզ
ու միամիտ ոճով՝ ըլլայ մեր Երանաշնորհ Հեմ-
նադրին խօսքերու և գործերու մասին, ըլլայ
վանական ուրիշ աւանդութեանց այդ նախնա-
կան շրջաններուն, տեղեկութիւններ՝ որոնք ընդ-
հանրապէս զանց եղած են Ուխտիս պաշտօնա-

կան Ժամանակագրութեակ մէջ։
Հ. Յովհաննէս Թէեւ ստիպուած աշխարհիկ
վիճակի մէջ մնալ, սակայն միշտ անձուկ միւ-
րող կապուած կը մնայ Միիիթարեան ուխտին

իսանացն վենետիկու, որ նոյն հրամանաւն կարող է աստ ի վենետիկ և յամենայն տեղիս գործածել զիւր արհեստան թարց իմիք ընդդիւմութեան։ Եւ այսպէս ստամբայ սօնէթնէրով և բուբլիքոյ հրամանաւն տարածեցաւ հռչակեցաւ ի վենետիկ բոլոր քաղաքն բարի համբաւով և լուսարիսախմոյ գիֆոլոյով՝ Թումազո Թովլամաձան մետիքոյ քիրուրիկոյ և օպութէթրիքոյ (վիրաբոյժ - մանկաբարձ)։ 1788 Յուլիս 24ին ուրիշ նույիրական օր մ'էր Հ. Յ. Թովլամաձանի համար. այդ օրը «ի վանս սրբոյն Ղաղարու եւ բանելի Միսիթարեան, ի ներկայութեան գերյարդէլի Ստեփանոս Աբբայի և ամենայն միաբանից, այլ եւս մեր Մարգէղէ տի Սերբոս Յովլամանէս աղային և սինեօս ապաթէ ձիւզէփէ Մարինովիկին՝ մատոյց զառաջին ամենասուրբ պատարագն ի պատիւ երից անձանց ամենասուրբ Երրորդութեանն, ծանր փառազուն զգեստուք և շքաւոր կղերիկոսօք։ Եւ ի նմին աւուր եղեւ մեծ սեղան ի սեղանատան... ուրախութիւն ի վանս առ հասարակ մեծի և փոքու։»

1790ին կը գրէ . «Եւ մինչեւ ցայժմ խեղճ
Տէր Թուլմածան շնորհիւ Տեառն խաղաղացեալ
է ի մեծի խաղաղութեան ի վանս եւր քահա-
նայական սուրբ կարգին միիթարութեամբն ,
վասն որոյ զանչափ գոհութիւնս մատուցանէ
Տեառն մերոյ փրկչին բարերարին , որ է օրհա-
նեալ յաւիտեանս յաւիտենից ամէն» : Այլուր
կը ծանօթագրէ ինքն իր համար 1803ին 86 ա-
մեայ «Ե նոյն քահանայութեամբն ապրի մինչեւ
ցայս ամ 1803 նոյ . 15» . կը վախճանի սըր-
բութեամբ 1806ին 90 ամեայ :

Զկրնալով զարդացնել իր նախնական ռւսու-
մը բազմազբաղ կեանքին մէջ՝ իր լեզուն կը մնայ-
ռամկօրէն և անհարթ, ոչը երկայնաբան՝ բայց
եւակառած իր գուտարթ նկարագրով:

Զուարթ տաղերու մը շալքէն զատ՝ որ եր
ծերունի հասակին մէջ յօրինած է վանական
համակամբումներու մէջ տօնական առիթներով,
ունի նաեւ սրբազն - կրօնականներ, համեմա-
տաբար կոկուած լեզուով և ոճով, ուր կ'երեւի
պաշտութիւնը. ասոնցմէ չորս հատ զետեղած է
պաշտութիւնը. ասոնցմէ չորս հատ զետեղած է
իր կենսագրականին վերջ՝ էջ 515-521, նոտրա-
դիր մանր, երկսիւն, որոնցմէ երկուքը հոս կը
գնենք՝ Առ Տերամայրն և առ Մխիթար Աքքա-
հայր իրեւե նմոյշ. նկատելի է հօն Հ. Յ. Թողվ-
անանի խոր հաւատքի և բարեպաշտութեան

Հետ իր վիարումը Ախիթթարայ Ուխտահն՝ զոր քա-
նի մ'անդամ կորանցնելու ցաւն և ապա վերսահն
ստանալու մեծ միսիթթարութիւնն ունեցած է:

Հ. Յովհաննէս իր գրական - կենսագրական
յիշատակարաններէն զատ նոռէրներ ըրած է իր
սիրած Միսիթ. Ուխտին՝ և հոն կը պահուին
իրմէ. ա. Արծաթեայ լուսացից մը՝ զոր զրկած է
Հռոմէն 1754ին (Էջ 131). բ. «Մեծ սէտէֆկեա-
րի խաչ մի՛ զոր գնեալ էր յԵրուսաղէմ Թուլ-
մաձանն վասն յիշատակի վանաց Աբբային»,
1759ին (Էջ 166). զ. Հնդկաստանէն վերադարձին
(1771) պարգեւս լնծայեաց. Հայր Աբբային՝ մի
պատուական կապուտ եագութ մատանի (յա-
կինթ). Կարգաւորաց՝ զոմանս բանած սելեան
քար (սարդիոն) և զոմանս բանդէհիր (պէլծու-
փար). (316):

Ասոնցմէ զատ վահքիս թանգարանին մէջ կը պահուեն իրմէ. 1) «մին ծառ մրձամի (բուսա) ի կարմիր ծովէ». 2) «Երկրորդն միեղջերուելունց»; 3) «Խրորդան՝ անդեղիւր»:

• •

Հ. Յ. Թաղմանի գործը՝ որմէ այս անդամ
հաստուած մը կու տանք այստեղ Եթովպիսա կա-
տարած ուղեւորութեան և աբբունի գանձապե-
տութեան, ըսինք թէ որքան թանկադին է դա-
րուն և անձերուն շուրջ տեղեկութիւններով։
Առելցնենք նաեւ իր նպաստը Հայ Առեւտրա-
կան պատմութեան։ Զարմանալի չէր որ Ագոնց
իր Աշխարհագրութեան հատուններուն մէջ օգ-
տուէր թէ տեղագրութեան և թէ բարբերու մա-
րդամասնութիւններ այդ ականատես վկայէն, ինչ-
պէս կ'ընէ ստուգիւ «Հապէց» բաժնին մէջ։
Չ է բայց առաջնորդու կարեւոր էջ մը կը բա-

Հարկ չէնք տեսներ մեկուլորանու ու շղթանու թեառան և սկզբ դիմութեան. այնքան պարզ է Եղուն և նիւթ դիմուլմբոնելի:

ԳՈՀՈՒԹԻՒՆ ԱՌ ՏՐԱՄԱՅԾ

Գերապանծ մեծ դշխոյ վեհափառ
լուսածին թորամբաշ կոյս անձնառ
Ասկէրում տիրատութիւն կիթաց ծառ
ծոցածին սուրբ պատղոյն մեզ պատճառ
Հոգեղէն ի մարմնի պերճացար
ընկալուս անեղին սուրբ տաճար,
Աւղիանեմ խոյանօք սլլացար
գերարփի զարեգակն զքեւ արկար:
Խիսեթել փոլփողեալ գեղանկար
գեր ի վեր քամ գրերոր ամբարձար,
Թագուհի գուարդիաց ծայրեցար
զանձապետ ալարչին կարգեցար,
Իմաստում ողորմած և զըթած
լիածեռն բազմաւատ բարերար.
Խիւծելոց որդեգրացս մայր ցուցար,
մայրենի գրգանօք հոգատար:
Նուաստիս առաւել զըթացար
թովմանամ Յովհաննու ապիկար.
Աջաստին ի ծըթէ վոյթ տարար

ի տուն քո որդեպէս ըմկալար։
Թամկական խեռովթեանս բազմահնար
Յերեցեր սերտ սիրով Տիրամայր։
Տարագիր տրոհելոյս զըթացար
վերլստիթ դարձուցեր հրաշաբար։
Ի ժանեաց առիւծու անհրթար
կորդեցեր քո աչովի տիրաբար։
Պախճական հանդիսի խրամաբար
բարձակից զիս կարգել հանեցար։
Անարժան յետելոյս մխիթար
յուսաղիը ապաւէն փրկարար։
Միխթար ըաբութւոյմ՝ արգոյ մայր,
հալորդել զիս նորոգ կամեցար։
Աղերսեմ պահել ցվախճան ամելթար
յերկնամեմ մենաստանս Սուրբ Հազար։
Յորդառատ զանձարաշխ իիծ գտար
ողորմած առաւել քամ արդար։
Քախացեալ անարժան ևս թշուառ
փառս երգեմ սուրբ Կուսիդ ամդադար։

ԵՐԵՎԱՆ Ա.Պ. ՄԻԿԱՅԻԼ ԱԲՐԱՀԱՄԻ

Նորատումեկ մարդոս և շուշան նովոտի
բողբոչ երկմուղէշ աղիմեան դրախտի
Երջանիկ ծնումն Սեբաստ քաղաքի
պսակ պարծամաց հայկազմց ազգի:
Քաբում Մխիթար՝ մխիթար ազգի,
արբայ հայր ձայնեալ արդեամբ լիուլի
Քահանոր ծաղիկ ամթարշամելի
զրով և բամիւ բուրփար խնկելի:
Պղորմ Վիճակի մերոյին զարմի
մոլոզայարդար զարման կրկնակի,
Ղեկանվար ճարտար անձն առաքիմի
վարուց ուղղութեամ առաջնորդ արհի:
Անազօտ Փայլմամբ քարոզիչ բամի,
հիմնալիք կարգի նորոյս Յակորի.
Պահանորդ անհիտ 'թի ալիս ամենի
լաստակերտ անփուտ ի ծով աշխարհի:
Մեծահրաշ զործոց յօրինիչ արի
ամվեհեր հոգլով քաջ ի համդիսի.
Խաղաղասէր որուց արկածից չարի
ախոյեան ամուր, առիւծ կորովի:
Ի վեր քան զբան զովեալ բարելի
յաւերժ անմոռաց յիշատակ բարի.